

ארמילוס

יונתן הימן

המסה הזוכה בפרס ון ליר לכתיבה מסאית 2023

אפריל 2024

את תחושת הניכור מהמקום הזה עטינו כמו בגדי שבת. זה לא הפריע לנו לראות עצמנו כאדוני הארץ. לנו היא ניתנה בזכות עבר מפואר ומדמם. עברנו כלוחמים דרך מלחמות והקזנו דם. עברנו דרך שואה איומה ורצחנית, בנינו בתים ויישובים וקיבוצים. התאהבנו, התגרשנו, התקרבו והתרחקנו. אגב כך, שמרנו בקנאות על כמיהה ושייכות לעולמות רחוקים. רחוקים על ציר הזמן והמרחב הגיאוגרפי. אולי בירושלים המיסטית, שממנה באתי, קל יותר לחיות כך, עם משהו מפה ומשהו משם. קצת עכשיו והרבה עבר.

רק נולדתי והמתים נכרכו סביבי. במקום אלה שהיו ועכשיו אינם הגיעו שתיקות ארוכות, הס פן תעיר. נקוו נביעות עצב נסתרות. שמי ניתן לי על שם האח שנהרג במלחמת יום כיפור. יזכור עם ישראל, וגם אני הקטן אהיה אנדרטה חיה לזכרו. הורי אימי מתו לפני הולדתי. חיוורים ושקופים, נותרו כסיפורים מעטים. ניירות, מדי צבא, צעיף, מספר תמונות, מדליה וטבעת. לפני מות אימי מתה אחותה. לפני אחותה מתה אימן. חד גדיא. צעירות ויפות מתו. אולי מקללה שהטילה מכשפה לפני שנים רבות, שזעמה כי לא הוזמנה לחגיגות יום הולדת בארמון, ובצריבת עלבונה קבעה שהן יגיעו למחצית חייהן וימותו, והנה זו אחר זו, חולות ומתות.

יפות היו כמו אליזבת טיילור. חכמות ורגישות. עיניים גדולות וסקרניות, שפתי ארגמן מקושטות, קווי גזרתן ככלי מיתר. חייהן היו סבוכים, עם הבלחות אושר ושלווה. ממצעד מוות בואכה אושוויץ לדוחק בארץ חדשה, חמה ומאובקת, שהולכת ונבנית מטיח ודמעות. רק עלו, וסבי האהוב נפטר. המוות פה מולך. ואימי הקטנה, בת חמש, נשלחת לבדה, קטנטונת וזרה, לבית קרובי משפחה בקיבוץ בצפון. לגיהינום פנים רבות. הוא בבית, בכפר ובשדה. במיטה ובכיתה. בעיר ובקיבוץ. אביך נפטר ועכשיו לך את הקטנה, היתומה, בת החמש, בלי השפה, עם תיק וקרעי חייך מקופלים בו, ועלי על האוטובוס. ארגי לך חיים אחרים, במסרגות כהות וצמר פלדה. אחותה של אימי, שהייתה קטנה ממנה, נשארה עם אימא.

שנתיים הפרידו ביניהן. זו נשלחה לגורלה וזו נשארה בביתה. אימי לא סלחה לאחותה על כך. היא לא אשמה. אף אחד לא אשם. פה זה לא בית משפט. זה לא משנה. החיים בעולם קשים לכולם, ומעט אהבה מצויה, ולא קל לחלוק את המעט שיש.

בהיררכיה המשפחתית הפנימית, היה ברור לכולנו שהאירופה של אבי טובה מהאירופה של אימי. שועי עולם עם דיפלומות, חובבי אמנות גבוהה. לעומת חקלאים, עם חופן בדי תחרה וזיכרונות קמוטים. שמי לונדון האפילו על אדמת מזרח אירופה. הרי אלה עלו ארצה צעירים וחכמים, מרצונם החופשי, מציונות בועטת, עוד הרבה לפני המלחמה ההיא, ואילו אלה נפלטו קרועים וחבולים, ניצולי אירופה הנאצית, אחרי ששרפה אותם מבפנים והותירה אותם המומים ומעטים. אלה קרצו בידיש ממזרית, ואלה התנשאו באנגלית מושלמת. אלה התברכו בביוגרפיה מרשימה ומפורטת, בעבר מפואר משובץ היסטוריה מנצנצת, ואילו אלה חורים שחורים מאכלים את עברם, ומשם אין יוצא ואין בא.

הבית שבו גדלתי בירושלים יפה וקודר היה. מעוטר באלפי ספרים נושנים באנגלית. קירות על גבי קירות של ספרים, תמונות וחפצים מעולם אחר. מדרגות עץ הובילו לקומה השנייה. ידענו מי עולה ומי יורד לפי שאון חריקת המדרגות. לכל אחד מבני הבית חריקה מיוחדת משל עצמו. אחי ואני דילגנו במהירות מעלה, בצעדים רחבים ומדודים. להורינו היו את הצעדים שלהם. כבדים ועייפים. אולי החיים שחכו להם למעלה או למטה הכבידו ועייפו, ומה כבר ימצאו שם.

בניין חדש עומד איפה שהיה ביתנו, ואנשים זרים חיים בו. לפני שנבנה החדש נהרס הקודם, ולפני שנהרס עמד משך שמונים שנים באמצע שדרות בן מימון והיה מהיפים בבתי רחביה. הגינה שעטפה אותו הייתה עזובה ומוזנחת, ולעיתים הגיעו סקרנים מחוצפים לפתח הדלת ותהו אם גרים כאן אנשים. את הבית כרך מטפס ויסטריה עצום ממדים. בבוא האביב פרח לתפארת וקישט ביתנו בענבלים ורדרדים סגולים, ובשאר ימות השנה היה פקעת זרדים אפורה. את המטפס שתל אבי. הוא לא היה גנן, ובכל זאת שתל את הוויסטריה. הוא לא היה שרברב, ובכל זאת צלל מדי חודש לתהומות הביוב הרעוע וניקז את הסתימות שחזרו תכופות. לפעמים הוא לא היה בכלל. מילואים, מאהבות, השתלמויות, השד יודע. אולי בתוך עולם רווי רוחות רפאים הרגיש בנוח להיעלם. לאחר שתילתה, הבינה הוויסטריה הפיקחת שכאן תוכל לשגשג, ושלחה זרועותיה מעלה ומטה. לא עבר זמן רב וליפפה חלקים שלמים מהבית, עד שבזוויות מסוימות נראה כמו המוטל של בייטס. מה שעשתה תחת הבית התגלה כשכבר לא ניתן היה להילחם בה. אט אט החלה לדחוק במרצפות הבית מלמטה, עד שבכוחה האדיר נשאה אותן אל על, ובחלקים שלמים של הבית נוצרו בקעים סוריים-אפריקאיים קטנים. בכניסה לבית עמד שולחן קטן ועליו תלולית מכתבים לא פתוחים מהבנק, באדום כועס. מול יופיו וגודלו של ביתנו ניצבו משכורות קטנות ומתאיידות במהרה של עובד מדינה ועובדת סוציאלית.

בבן מימון למדתי להתעלם מכל בעיה שנים ארוכות. להתבונן בה ממרחק. לחיות לצידה. להפוך אותה לרעש לבן. עד שהיא חדלה להתקיים, או מתקיימת בהשלמה, נישאת עימי כחלק ממני. צליעה קטנה, אליה כבר מתרגלים. צלקת שמי זוכר שהיא שם, חירשות נעימה, עיוורון קל. כסומים התהלכנו ונתנו לכאבים להכהות. ימינו ספורים על פני האדמה ומה לנו.

רגעים משפחתיים שלמים היו מעטים ורוויי מתח. נסיעות בסובארו חבוטה אל הדודים, רצופי הקנטות ביני ובין אחי. את הנחמה מצא כל אחד לעצמו בעצמו. אצלי זה היה הספרים, ואחר כך התווספו החברים והסרטים. כמה רציתי להיות ג'דיי. להיות ארכיאולוג הרפתקן. לרכוב על תולעי מדבר אימתניות. לשאת את הטבעת כל הדרך למורדור.

בית הספר שאליו הלכתי נקרא "גבעת גונן, ברוח ערכי תנועת העבודה". פנטזיות חברתיות מונבטות על מצע ערכים חמור סבר, בנגיעות התנשאות לא מודעת. מכל השכונות היפות של ירושלים נשלחנו אנו, בני אלים, אל הקטמונים, להאיר באור נגוהות את השכונות. בתחילה, וילדים רכים היינו, לא שמנו ליבנו לעניין הסוציאקונומי ואימו של מי הגיעה מאיפה ולמי אכפת. אהבתי את נדב ואיתו שיחקתי, ולא שינה לי כלל אם הוא מפה או משם. חלפו השנים, ואיזה פלא, התחברנו עם עצמנו. הרחבייתים עם הרחבייתים, ועם אלה שמבקעה ועמק רפאים, ואילו ילדי השכונות התחברו עם עצמם וכך היה. אלה היו בני כלכלנים ופרופסורים והיסטוריונים, ואלה בני קצבים וחייטים וקבלנים. בביתה של אחת כורסת עור פרה מקורית בסגנון לה קורבוזיה, ואצל אחרת תמונת הילד הבוכה והבאבא סאלי.

הדרך מרחביה לקטמונים עוברת בנסיעה על קו מספר 19. הולכים מחצית השדרה, עטורת עצי החרוב, לרחוב אלפסי. עולים לאוטובוס בתחנה של רד"ק, ליד קבר יאסון, ונוסעים חמש תחנות, ויורדים קצת אחרי צומת פת. חמש תחנות כדי לעבור בין עולמות. תחנת האוטובוס קטנה וצנועה. ספסל רעוע משתי קורות עץ צבועות בירוק כהה, לצד עמוד מתכת עם שלט. מסוג התחנות שבעודך שם אתה מהרהר בתהיות קיומיות. האם בכלל יגיע אוטובוס. אולי שכחו בעירייה, או במשרד התחבורה, או מי שזה לא יהיה שמופקד על הסרת תחנות רפאים, להסיר את התחנה הזאת. אחרי נצח קטן אתה רואה אותו מגיע, מתפתל ממעלה רמב"ם, אל הכביש הקטן של רד"ק. אתה עולה, וכעבור רגעים אחדים יורד בגלומב. בצד האחד עמק הצבאים ההולך ומצטמק, ומולו הקטמונים. חולף על פני בנייני רכבת דהויים, מטפס במעלה סן מרטין, כל הדרך לבית הספר.

שנותיי בבית הספר עזרו לפתח פריזמה לישראל שמעולם לא הייתה קיימת, ואם הייתה, הרי זה מכבר איננה. הפריזמה הזאת הלכה ונסדקה. היינו ילדי חורף שבעים ושלוש, ועדיין, מעולם לא הרגשתי שהובטחה לי יונה. שרינו במרינדה של סיסמאות ושירי שלום, ואלה, משימוש מוגבר, איבדו משמעות.

ישראל שלי נבנתה מזרות נעימה, מתילי כותרים באנגלית מראשית המאה העשרים, מציורי שמן, שטיחים פרסיים, חתולים סיאמיים, סרוויסים עטורי חוטי זהב שמוצגים לראווה בחגים וחוזרים לשנתם בוויטרינה, מפות תחרה שיושבות במגרות עץ כבדות שנים, פסלוני סוסונים, סכו"ם כסף עם ראשי תיבות. חבריי היו אינטלקטואלים עצלים כמוני. אהבנו את טום וייטס ואת הקיור, ראינו סרטים על וייטנאם וחיכינו להתגייס לצבא. הלכנו למרתונים בסינמטק, היצ'קוק, ג'רמוש, קופולה. קראנו את קפקא ואוסקר ויילד. כל אלה כיסו את קירות חיי בטפטים מתקלפים.

והנה אני במחצית שנותיי, ואני בפרשת נח הפוכה. בי המבול וסביבי התיבה. אני גלי ים מתהפכים וחושך וגשם, וסביבי האדם, וכל החיות והצמחים, והשמים והארץ וכל צבאם, והם כולם מסתדרים במקומם. כמו בכיסאות מוזיקליים, תנועה של חיים, וכל מין מוצא את מינו, ואני מביט סביבי ולא מוצא את

מקומי. ניגש לשם וכבר תפוס, ניגש אל זו והיא נעלמת, חוזר אל זו שפעם והיא כבר לא שם. בינתיים הנה זוג מתגנף, הנה שורת עלים מסודרת על ענף, הנה שעת ערביים, וכולם יוצאים ממכוניותיהם הגדולות, הנוחות והנעימות ועולים אל דירותיהם. אני רואה את האור הזהוב שנגלה בחטף כשהם פותחים את דלת הבית, את קריאות השמחה של ילדיהם, את הנשיקה האוהבת של נשותיהם, ועודני עומד, מבולבל וגמלוני, לוקח עוד איזה רגע, אז קצת לכאן קצת לשם. לא נוח לי פה. דומני שמביטים בי ושאיני שייך, והנה העולם מתיישב לו, מסתדר בסנכרון מושלם.

למלנכוליה יש כוח. כשדארת ויידר אמר ללוק שיעבור לצד האפל, כי יש בו כוח, חשבתי שלוק לא צריך להיות קלישאתי בסירובו להצעה. השמחה היא שטחית. פנסי אולטרה-סגול, מכונת עשן, צלילי אורגן מתכתיים מתדפקים בגסות. העליצות היא האוויר הריק בבלון של מטורף בבגדי ליצן. העצב הוא עמוק. מנעד אוקיאני של רגשות. לוותר עליו זה לוותר על עדינות, על ניואנסים של רגש. שימת הלב אל יופיו של רגע שבין רגעים, אל מרחבים נסתרים שבין פעימות.

אירופה מסוימת בכל זאת הייתה שם, בבן מימון, ושאר ישראל הסתדרה סביבה. מרגיזה וקשה. מקומבנת למקומבנים ואכזרית לתמימים. קרני השמש העדינות של לונדון ופראג לא ריחמו על היושבים בציון. לפעמים היה נדמה שכולם לא בדיוק מכאן. שבכולם מתגלמת טביעת אצבע של עולמות אחרים. שמותינו היו עבריים, מעוברתים פעמים רבות. לך דור אחד אחורה, שניים לכל היותר, והשמות מצלצלים צלילי עולם אחר. לכולם שמות אחרים. שמות של שם ושמות של כאן. אף אחד לא היה בדיוק הוא ולא בדיוק במקום. כאן, בחמדת אבות, תועפות אפור. שלמת בטון, ואספלט, והשמש היוקדת מתיישבת עליך כאלוף סומו שמוחץ מתחרה. העצבים רופפים וכולם מרגיזים, מהראשון ועד לאחרון. אין מקום אחד שבו תהיה רגע לבד ובשקט. כאן שום בודהה לא ייצמח. איפה ישב, איפה ימדוט. כולנו היטב יודעים שפה זה לא אירופה. אף אחד לא מתבלבל. כולנו שרויים באותה מציאות מיוזעת, שלא מותרה סיכוי להשעיית ספק כלשהו. ברור שפה זה לא שום אירופה. לאיזו אירופה בכלל מתייחסים. כל כך הרבה מים זרמו בטיבר מאז שזאבה צמאה מצאה את רמוס ורומולוס עזובים על גדותיו.

על כל ישראלי שבארץ יש אחר שנופש מחוץ לה, ואם לא נופש אזי מנווד דיגיטלית, ברילוקיישן, או שערב להתגורר במדינה אחרת. חלק מהותי בישראליות הוא עצם הרצון לא להיות פה. כולם בדרך לאנשהו, או שחזרו מאיפשהו. יש לנו חיבה אדירה להתעופף מפה כל אימת שניתנת ההזדמנות. מי ששם כותב לחבריו כמה כיף לו ושזול שם ושאתה לא מאמין כמה עלו לי בירה ותרנגולת ודיאודורנט. בליבנו הכמיהה לחיים במקום אחר. פעם ישבנו בגולה ופיללנו לשנה הבאה בירושלים, והיום אנחנו מבכים את ירושלים הבנויה ואוחזים בדרכון זר. מתבוננים בתדהמה בסדקים ההולכים ונחרצים בפני הארץ. קוראים בהם כמו בכף יד. הנה סימן והנה עוד אחד.

עם יסמין דיברתי אנגלית. אפילו שהיא ואני נולדנו בישראל ושכאן חיינו כל חיינו, את אידיעת העברית טיפחה בהחלטיות ובגאווה. משך שנים רבות למדתי ערבית בבית הספר, אך זו נעלמה כלעומת שבאה. בפי נותרו רק נהמות בערבית מחסומים ומספר קללות. עצרו ותנו לי תעודת זהות ועופו הביתה. לא סיפרתי לה על התקופות שהעברתי בשטחים ובלבנון כחייל. על החיפושים באישון ליל בבתים של אנשים שלא ידעתי מי הם ומה עשו, ואם עשו, ומה מחפשים בכלל. הכול נראה לי כמו משחק. חוויה חוץ-גופית.

חוויה חוץ-נפשית. לא סיפרתי לה על הימים בבית לחם. הדברים הקטנים לפעמים הם שנשארים. כמו הרגע ההוא שהוריתי לרכב לעצור. רכב עם אבא, אימא ושני ילדים. האב נהג ולא שם לב לקריאתי, והמשיך להתקדם. בלי להסס כיוונתי את הנשק לעברם, והוא עצר בבהלה והרים ידיים. מבטו נשאר איתי, אולי בגלל הפער האדיר בין איך שהוא ראה אותי לאיך שראיתי את עצמי.

המקומות שאליהם היינו נוסעים בילדותי, בית לחם ויריחו. בסובארו החבוטה. ריחות משכרים של קסבאות. המולה מזרח-תיכונית ממסטלת. פלאפל, תמרנדי, זעתר, מי ורדים. אל אותם המקומות שבהם הסתובבתי כילד חזרתי אחר. עכשיו אני בסכנה, עכשיו אני הסכנה עצמה.

את יסמין הכרתי במשרד. עבדנו יחד עבור חברה מפוקפקת בהרצליה. חצי מהחברה היו ערבים וחצי יהודים. ישבתי לידה והצחקתי אותה. יצאנו יחד. זה לא החזיק זמן רב. לא בגלל הסכסוך. בגלל הגיאוגרפיה. היא היתה רחוקה ובלי אוטו, ואני התעצלתי לטפס לחיפה.

צפוף כאן. לך לקצה המצוק וחבילת במבה ריקה תעופף לנגד עיניך. פכור פניך בידוך בצעקה אדוארד מונק-ית בלב המדבר, ותמצא עצמך מבהיל עדר צאן משם וחיילים מתאמנים מכאן. לך לחוף הים וקופסאות זמר יסלסלו בעוצמה, קריאות מצילים ממערכות כריזה יפרו כל שלוה. בעיר אין מה לדבר על התבודדות. חדשות, טכנו, מנגל, ריב שכנים. המקום הזה גדוש וחי ורועש. בעידן הניוראייגי, הניאו-היפים מרביצים תורה בסגנון של מציאת האושר והשקט בתוכנו. ברור שאלה לא ימצאו בחוצות. אם נמצא, אולי זה שם עמוק בפנים, מאחורי הקוף עם המצילתיים. שכב לך בשיווסאנה ונסה לאטום את כל הפתחים, התעלם מזעקות הסירנה, מהצפירה העולה ויורדת, ומהתחושה המגרת שאתה לא בדיוק במקום שבו אתה אמור להיות.

לפי נבואת זרובבל, יום יבוא ויתקיים משגל בין השטן לפסל אישה משיש. מסופר עליה שיופיה כה רב עד שאף אדם לא יעז לשאת אליה את פניו. לאנשים מגוון טעמים, וכאן לא המקום לשיפוטיות כלשהיא. הקשר בין אדם לדומם קיים כבר שנים. ביפן אנשים מתחתנים עם הולוגרמות, ודורות ראשונים של אנדרואידים מהממים כבר בפיתוח. רק מפתיע שמהקשר הזה שבין השטן לפסל ייולד תינוק. לא סתם תינוק. ארמילוס שמו, גובהו מעל חמישה מטרים, שיערו זהוב והמרחק בין עיניו זרת, ושני קודקודין לו. ככה כתוב, זה לא אני ממציא. פה זה לא סיפורת. ארמילוס יגדל להיות מלך רשע וימלוך בעולם ביד קשה ויעלה על ארץ ישראל עם עשרה מלכים, וימית ויגרש את כולם לנקבים עלובים בפאתי המדבר. נשמע כמו סיוט, אבל זה העתיד על פי זרובבל, וחכו, כי המקום לאופטימיות מגיע בעוד שורה. אליהו הנביא יעמוד על פי הים הגדול ויקרא אל כל מתי ישראל, ואלה יבואו. את ארמילוס וצבאו יכניע משיח בן דוד. מהשמים תרד ירושלים השמימית, ירושלים החדשה. אולי כל זה יקרה, ואני לרגע אחד נוסף אתאחד עם מתיי, עם אימי וסבי וסבתי, ואולי דבר מזה לא יקרה, כי לך סמוך על הדלוזיות של אבותינו, הזיות נביאים מפוקפקים, מורדי גשם מקצועיים, שעומדים לצד עגלת צינורות מקרקשים ומבטיחים לתושבי העיירה העייפה כי בוא יבוא הגשם.

יונתן הימן הוא כותב, ועוסק בתחום הפרסום בהייטק.
